УДК 821.161.2.09:821.162.1.09
https://doi.org/10.17721/psk.2026.42.114-129

Роксана Харчук
ORCID 0000-0003-1039-1319

УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИХ СТАТТЯХ АНТІНА СЕРЕДНИЦЬКОГО

Анотація. *У статті стверджується, що вивчення зв'язків українського письменства з європейськими дослідницькими традиціями, зокрема з польським літературознавством належить до першочергових завдань української гуманітаристики. Необхідність і важливість таких взаємин пояснюється не лише слов'янським походженням українців та поляків, схожими рисами національної вдачі чи спільними геополітичними загрозами, але й тяглістю культурно-історичних та літературних взаємин. Польські вчені XX—XXI ст. виявляють постійний інтерес до української культури, передусім літератури. Чільне місце серед них належить українцеві за походженням А. Середницькому, творчий доробок якого й досі залишається недостатньо вивченим і поцінованим. Спадщина літературного критика та літературознавця майже повністю присвячена Україні. У його доробку простежено головні історичні етапи розвитку української літератури та творчість її чільних письменників.*

Мета запропонованої розвідки — аналіз літературно-критичних статей А. Середницького, присвячених українському письменству від XV ст. до сучасності. Дослідницьку увагу спрямовано на визначення теоретичних пріоритетів літературознавця, на його оцінки творчих здобутків українських авторів, зокрема й у ракурсі їхніх взаємин із польським письменством. Під зазначеним кутом зору досліджено розвідку А. Середницького «Вклад українців у культурний доробок Польщі», а також окремі його праці, присвячені творчості Г. Сковороди, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, М. Драгоманова, П. Куліша.

Ключові слова: *літературна критика, компаративістика, українська література, польська література, польсько-українські взаємини, польська україністика, Антін Середницький.*

CC License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)
© Харчук Роксана, 2026

Інформація про автора: *Роксана Харчук, старший наук. працівник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.*
Електронна пошта: *roxana-b@ukr.net*

Roksana Kharchuk

UKRAINIAN LITERATURE IN ANTIN SEREDNYTSKY'S LITERARY ARTICLES

Abstract. *The article argues that one of the primary tasks of Ukrainian humanities is to study the connections between Ukrainian literature and European research traditions, in particular with Polish literary studies. The necessity and importance of such relations is explained not only by the Slavic origin of Ukrainians and Poles, similar features of national character or common geopolitical threats, but also by the cultural-historical continuity and literary relations. Polish scholars show a constant interest in Ukrainian culture, primarily literature. A prominent place among them belongs to the Ukrainian by origin A. Serednytsky, whose creative work still remains insufficiently studied and appreciated. The legacy of the literary critic and literary scholar is almost entirely devoted to Ukraine. His work traces the main historical stages of the development of Ukrainian literature and the work of its leading writers.*

The purpose of the proposed research is to analyze A. Serednicki's literary-critical articles, dedicated to Ukrainian literature from XV to the XIX century. The research focus is on determining the theoretical priorities of the literary scholar, to his assessment of the creative achievements of Ukrainian authors, in particular in the perspective of their relations with Polish literature. For this purpose the research of A. Serednicki «The Contribution of Ukrainians to the Cultural Heritage of Poland» was studied, as well as some of his works dedicated to H. Skovoroda, H. Kvitka-Osnovyanenko, T. Shevchenko, M. Drahomanov, P. Kulish.

It is stated that all the literary-critical works of the Polish literary scholar and critic A. Serednytskyi devoted to the history of Ukrainian literature from its origins to the present day, as well as to the oeuvre of individual Ukrainian writersare informative and popularizing in character, and their significance lies precisely in the rich factual material that can still be drawn upon by present-day researchers. It is noted that, in examining the achievements of Ukrainian literature, A. Serednytskyi sought to situate them within the context of Polish-Ukrainian cultural contacts, treating Ukrainian literature with sympathy and a belief in good-neighborly relations between the two nations.

Keywords: *literary criticism, comparative studies, Ukrainian literature, Polish literature, Polish-Ukrainian relations, Polish and Ukrainian studies, Antoni Serednicki.*

Information about the author: *Roksana Kharchuk, senior research fellow, Taras Shevchenko Institute of Literature, National Academy of Sciences of Ukraine.*

E-mail: *roxana-b@ukr.net*

Roksana Charczuk

LITERATURA UKRAIŃSKA W ARTYKUŁACH LITERACKO-KRYTYCZNYCH ANTONIEGO SEREDNICKIEGO

Abstrakt*. W proponowanym artykule autorka dowodzi, że badanie powiązań literatury ukraińskiej z europejskimi tradycjami badawczymi, w szczególności z literaturoznawstwem polskim, jest jednym z głównych zadań humanistyki ukraińskiej. Konieczność i znaczenie takich relacji jest uzasadnione nie tylko słowiańskim pochodzeniem Ukraińców i Polaków, podobnymi cechami charakteru narodowego czy wspólnym zagrożeniem geopolitycznym, ale także ciągłością powiązań kulturowo-historycznych i literackich. Polscy badacze wykazują stałe zainteresowanie kulturą ukraińską, a przede wszystkim literaturą. Wśród nich szczególne miejsce zajmuje Ukrainiec z pochodzenia A. Serednicki, którego twórczość wciąż pozostaje niedostatecznie zbadana i doceniona. Spuścizna krytyka literackiego i literaturoznawcy jest niemal w całości poświęcona Ukrainie. Jego prace śledzą główne etapy historyczne rozwoju literatury ukraińskiej oraz twórczość jej czołowych pisarzy.*

Celem proponowanych badań jest analiza artykułów literaturoznawczych A. Serednickiego, poświęconych literaturze ukraińskiej od XV do XIX wieku. Przedmiotem badań jest określenie teoretycznych priorytetów krytyka literackiego, jego ocena dokonań twórczych ukraińskich autorów, w szczególności w kontekście ich twórczych związków z literaturą polską. Z tej perspektywy przeanalizowano pracę A. Serednickiego "Wkład Ukraińców w dorobek kulturalny Polski", a także jego wybrane prace poświęcone twórczości H. Skoworody, H. Kwitki-Osnowianenki, T. Szewczenki, M. Drahomanowa i P. Kulisza.

Słowa kluczowe: *krytyka literacka, studia porównawcze, literatura ukraińska, literatura polska, stosunki polsko-ukraińskie, polska ukrainistyka, Antoni Serednicki.*

Nota o autorce: *Roksana Charczuk, starszy pracownik naukowy w Instytucie Literatury im. T. Szewczenki, Narodowej Akademii Nauk Ukrainy.*

E-mail: *roxana-b@ukr.net*

Постановка проблеми. Важливим напрямком сучасного українського літературознавства є компаративістика, вивчення наукового доробку тих зарубіжних критиків та теоретиків, зокрема польських, які вивчали історію української літератури. Вагомий, але ще й досі не вповні оцінений внесок у вивчення й розвиток польсько-українських культурних і літературних взаємин зробив польський літературознавець, критик, перекладач та письменник Антін Середницький (відомий під багатьма творчими псевдонімами, найуживанішим серед яких був Антін Верба).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині літературно-критична, літературознавча, публіцистична творчість А. Середницького залишається маловідомою українській культурній спільноті. Відповідно, маємо не так багато розвідок, в яких міститься аналіз його творчого спадку. Варто згадати праці В. Бялокозовича (Бялокозович, 1999), О. Колянчука (Колянчук, 2011), Б. Мельничука (Мельничук, 2008), Я. Середницького (сина польського дослідника) (Середницький, 2013), А. Піскуна (Піскун, 2026; 2024; 2026; 2025).

Одним із перших звернув увагу на доробок польського науковця Р. Радишевський, який ініціював комплексне дослідження його творчого спадку (Радишевський, 2022; 2023).

Мета і завдання. Проаналізувати головні вектори літературно-критичних зацікавлень А. Середницького українським письменством у часовому розрізі від XV до XIX ст. Здійснити спробу визначити його теоретичні пріоритети, подати спектр його оцінок творчих здобутків українців, зокрема у колі їхніх творчих взаємин із польським письменством.

Виклад основного матеріалу. А. Середницький постійно цікавився як історією, так і сучасністю української літератури, був невтомним ентузіастом та ініціатором розширення та зміцнення польсько-українських літературних зв'язків. Серед його оглядових статей привертає увагу велика за обсягом аналітична розвідка «Вклад українців у культурний доробок Польщі» (Serednicki, 2004), в якій простежено культурницьку діяльність українців, частково й поляків українського походження від XV — до XX ст. Серед митців XV—XVI ст., що мали українське коріння, автор виокремлює Єжи Котермака з Дрогобича (Юрія Дрогобича), автора наукових праць з теології, географії, астрономії, метеорології і

медицини; Павла з Кросна, викладача й мислителя-гуманіста, першого з поетів, хто оспівував буденне життя Польщі і, декларуючи своє українське походження, підписувався псевдонімом Русин (Рутенус); автора панегіриків Григорія з Самбора; Григорія з Санока, який боровся проти засилля теологічної схоластики і пропагував ренесансні погляди; Івана Щасного Гербурта, видавця й письменника; «видатного скандаліста» і «талановитого стиліста» Станіслава Оріховського, який обстоював рівність західного і східного обряду; поета з Волині Данила Братковського, який висміював у польськомовних віршах суспільну нерівність, пияцтво й вади вищих суспільних класів та ін.

Серед визначних постатей культурно-мистецького життя України й Польщі XVII ст. А. Середницький називає імена літописця з Волині Йоахима Єрлича, ректора Київської академії, поета Лазаря Барановича, вчених, поетів та громадських діячів — Іоаникія Галятовського, Мелетія Смотрицького, Петра Могили, Касіяна Саковича, Сильвестра Косіва, Теофана Прокоповича та ін.

У XIX — XX ст. суттєвий внесок у розвиток не тільки української, а й польської культури, на думку польського вченого, зробили Целестин Чапський, Сава Стрілецький, Міхал Бобровський, Ігнатій Данилович, Денис Зубрицький, Іван Вагилевич, Іван Франко, Платон Костецький, Володимир Стебельський, Богдан Лепкий, Кирило Студинський, Василь Щурат, Сидір Твердохліб, Юзеф Третяк.

У згаданій статті автор показує внесок вчених і митців українського походження до польської культури включно з музикантами й художниками аж до сучасності. Багатство фактажу у цій праці свідчить про глибоку обізнаність автора з історією розвитку української літератури, з творчим спадком її представників, про його інтерес до української культури й історії. А. Середницький намагався показати той загальнокультурний контекст, в якому співіснували, який створювали як поляки, так й українці. Дослідникам українського письменства, які розглядатимуть його крізь призму колоніалізму, придасться фактаж вченого. Адже українські письменники намагалися вписатися не тільки до польського контексту. Вони співіснували і водночас протистояли також російській літературі, зазнавали мадярських, румунських і німецьких впливів.

Крім оглядових статей, у літературно-критичному спадку А. Середницького є праці, присвячені творчості окремих українських письменників, насамперед тих, які відігравали вагому роль у розвитку літератури. Найвищі художні здобутки давньої української літератури польський вчений пов'язує із творчістю філософа та письменника Григорія Сковороди, якому присвятив статтю «Григорій Сковорода в Польщі». На початку розвідки вчений зауважує, що український письменник подорожував багатьма країнами Європи, зокрема бував і у Польщі. У листі до В. Зембровського (21. XII. 1779) філософ згадав Краків, а в байці «Олениця і кабан» — польські гори. З польською мовою та наукою, як свідчить А. Середницький, майбутній байкар познайомився під час навчання в Києво-Могилянській академії у 1738—1741 та 1744—1750 роках. Про це сигналізують польські слова у його творах та критичне ставлення митця до тодішньої польської поетики.

Зростання інтересу польської наукової спільноти до творчості Г. Сковороди А. Середницький простежує з кінця XIX ст., коли професор Ягеллонського університету Юзеф Третяк у своїх лекціях з давньої української літератури чи не вперше у Польщі дав оцінку його творчості. Ім'я видатного українця було згадано у праці «Про літературу братніх слов'янських народів» (1874) Адама Кіркора та у XIII томі польської літературної енциклопедії С. Оргельбранда 1902 р. Не оминув увагою польський дослідник й допис І. Франка до одного із польських часописів, датований 1892 р., процитувавши з нього кілька рядків (Середницький, 1972, с. 5). Увага поляків до постаті Г. Сковороди суттєво зросла у XX ст. У 1962 р. побачила світ польська хрестоматія «Українська література» Мар'яна Якубця та Тетяни Голинської-Баранової. М. Якубець, за спостереженнм А. Середницького, назвав Г. Сковороду гуманістом, посередником між давньою і новою українською літературою. Дослідник поділяв думку польського професора про те, що Сковорода боровся зі схоластикою, готуючи ґрунт для розумового перелому в Україні. Сформулювавши ідею самовдосконалення у праці, він став першим представником Просвітництва в Україні (Середницький, 1972, с. 6).

Новий етап історичного розвитку української літератури А. Середницький пов'язує із творчістю Івана Котляревського, творця поеми

«Енеїда», яка, як уважається, й започаткувала українську літературу народною мовою. Про це йдеться у розвідках «Іван Котляревський у Польщі», «Польські переклади української "Енеїди"». Зауважуючи інтерес, який поема українського письменника викликала у польських літературознавців, вчений констатував: «Протягом двох століть, відколи твори українського письменника Івана Котляревського (1769–1838) з'явилися в Польщі, журналісти, мовознавці, письменники, перекладачі та історики друкували про нього статті як для популярних, так і наукових журналів, писали енциклопедичні та словникові статті, а також згадували у нарисах з української літератури та історичних працях. Під егідою ЮНЕСКО Комітет слов'янознавства та Інститут славістики Польської академії наук організував у Варшаві 24—25 листопада 1969 р. наукову сесію, присвячену пам'яті основоположника сучасної української літератури. Окрім польських вчених, у сесії також взяв участь голова Ювілейного комітету Академії наук України, професор Євген Кирилюк. Того ж року Товариство польсько-радянської дружби організувало популярні вечори, присвячені пам'яті Котляревського. 11 червня 1998 р. у приміщенні Центру слов'янської преси та книги у Варшаві спілка "Варшава-Київ" провела вечір, нагадуючи про причетність Котляревського до Польщі та нові переклади його "Енеїди" у виконанні Флоріана Неуважного» (Serednicki, 1997, s. 86).

Популяризація творчості І. Котляревського у Польщі розпочалася ще 1815 р., коли про його поему у «Варшавському щоденнику» написав Самуель Бандтке, зауваживши, зокрема й окремішність та незалежність української мови, яку вона продемонструвала. Багатство, оригінальність, красу й самобутність української мови, ресурси якої використав у своїй поемі І. Котляревський, засвідчили й інші польські літературні критики: А. Бєльовський, Ф. Хотомський, Е. Хоєцький, Ф. Р. Гавронський, М. Якубець, Ф. Неуважний Р. Лужний, Є. Єнджеєвич, В. Серчик, Л. Підгорецький та ін. Дослідженню художніх особливостей поеми І. Котляревського увагу присвятили не лише польські літературознавці, але й мовознавці: С. Грабець, М. Юрковський, М. Лесів, В. Вітковський та ін. Останній, як відзначає А. Середницький, писав, що автор «Енеїди» «у рамках традиції старовинної бурлескної літератури (інтермедій XVII століття та віршів XVIII століття типу

віршів про отця Негребецького) майстерно увів у значний за розміром друкований твір живу народну мову з околиць Полтави, збагачену елементами російської мови, тим самим порвавши (у так званому низькому стилі) зі 100-річною традицією штучної "книжкової" мови, показав шлях подальшого розвитку української літературної мови» (Serednicki, 1997, s. 90).

Ще за життя Г. Квітки-Основ'яненка, як зауважує А. Середницький, творчість цього письменника викликала зацікавлення з польського боку. Про це йдеться у статті «Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка в Польщі». Якщо І. Котляревського й Т. Шевченка польський вчений сприймав як зачинателів нової української поезії, то Г. Квітка-Основ'яненко в його очах поставав творцем нової української прози та драматургії. У цьому польський вчений солідаризувався з думкою П. Куліша зі статті «Погляд на українську словесність»: «Квітчина пам'ять буде свята вовіки поміж нами: він самостійно зрозумів серцем, що то за диво праведне — наші селяни; він зробив те ж саме для прози, що Шевченко для стиха українського: він так само спостеріг і перейняв поезію щоденної сільської мови, як Шевченко поезію народної пісні. Удвох вони заправили нашу словесність віковічною силою і накреслили їй правий і далекий путь…» (Верба, 1978, с. 4).

Творчість Г. Квітки-Основ'яненка неодноразово коментували польські дослідники. До аналізу його творчості зверталися Ян Савініч у розвідці «Іван Котляревський» (1838), Павлин Свенціцький у монографії «Вік XIX в діях літератури української» (1871), Адам Кіркор у праці «Про літературу братніх слов'янських народів» (1874), Юзеф Ґоломбек у книжці «Братство св. Кирила і Мефодія в Києві» (1935), а в окремих розвідках — Б. Лепкий, М. Якубець, Є. Бженчковський та ін.

Серед українських поетів XIX ст. А. Середницький відвів чільне місце Т. Шевченкові, якому присвятив низку літературно-критичних оглядів: «Контакти Т. Шевченка з поляками», «Під впливом Тарасової музи», «Популярність Тараса Шевченка в ПНР», «Шевченко і поляки», «Відшукані листи Тараса Шевченка», «Нові переклади поезій Тараса Шевченка», «Нове про Тараса Шевченка», «Шанувальник Тараса Шевченка».

За спостереженнями одного із сучасних українських дослідників творчого спадку А. Середницького А. Піскуна, «у своїх літератур-

но-критичних розвідках вчений намагається простежити біографію українського поета у розрізі його взаємоконтактів із представниками польської громадськості, літератури, мистецтва, окремих приватних осіб тощо. У цій та іншій частині праць А. Середницький доповнює також свої спостереження щодо польської шевченкініани аналізом ідеологічних аспектів питань польсько-українських стосунків, рецепції творчості Шевченка у Польщі, польськомовних перекладів його поезій та рецепцій його постаті у польській художній літературі» (Піскун, 2026, с. 86). Водночас треба підкреслити, що фактаж, який використовував у своїх шевченкознавчих працях польський вчений, відповідав тодішньому рівню вивчення біографії українського поета.

У статтях, присвячених творчості Т. Шевченка, дослідник простежив його перебування у маєтку пана Енгельгардта, згодом у Вільні, де майбутній поет покохав швачку — польку Дзюню Гусиковську, петербурзький та київський періоди життя митця до заслання. Значно розширилося коло польських знайомих Т. Шевченка під час заслання. Переважно це були поляки, яких російський цар репресував після придушення повстання 1830—1831 рр.: Мацей Мостовський, Міхал Зельонка, Отто Фішер, Людвик Турно, Eустахій Середницький, Юліан Ковальський, Людвик Липський, Фелікс Фіалковський, Міхал Цейзик, Павел Круневич та ін. У цей період український поет прямо спілкувався із Бронеславом Залеським, заочно з Едвардом Желіґовським і Зиґмунтом Сераковським.

Складні польсько-українські історичні взаємини у баченні Т. Шевченка польський науковець оцінює як неоднозначні. З одного боку, поета обурювало нелюдське ставлення польської шляхти до підвладних їм українських селян, з другого, він не міг не відзначити й притаманну польській нації гідність, її героїзм і жертовність у відстоюванні свободи. На думку А. Середницького, про це свідчать такі твори Т. Шевченка, як поеми «Тарасова ніч», «Гайдамаки», російськомовна драма «Нікіта Гайдай», а також окремі вірші — «Полякам», «Буває, в неволі іноді згадаю…» та ін. Важливою є теза А. Середницького про те, що Т. Шевченко не мав на меті у своїй поетичній творчості розпалювати почуття ворожнечі між двома територіально й етнічно близькими народами (Піскун, 2026, с. 92). Шану українському генію

висловили поляки в Петербурзі після його смерті, а студент Петербурзького університету Владислав Хорошевський виголосив над його могилою прощальне слово польською мовою (Serednicki, 1996, s. 70).

Перші згадки про творчість Т. Шевченка в польських літературно-критичних часописах, за А. Середницьким, з'явилися ще у 40-х роках XIX ст. У другій половині XIX ст. кількість праць польських науковців, присвячених творчості поета, зросла. Учений відзначив, що польське шевченкознавство започаткував Л. Совінський, видавши у 1861 р. книжку «Тарас Шевченко. Студія Леонарда Совінського з додатком перекладу "Гайдамаків"». У 1865 р. у Львові світ побачила перша біографія Шевченка, написана польською мовою, «Тарас Шевченко, його життя і твори», автором якої був Ґ. Батталія.

Наприкінці 60-х років XIX ст. у польській «Загальній енциклопедії» було подано статтю Павлина Свєнціцького про українського поета, в якій автор простежив життя і творчий шлях письменника, зазначивши: «Це не Данте, не Тассо, не Петрарка, не Гете, Шиллер, не Міцкевич, не Словацький, Пушкін... це новий поет, самобутній талант, геній, рівний їм усім — геній України. Не окремі особи, не сотні, а тисячі тих, хто ще вчора не знав, хто їхній батько і мати, знайшли свою долю в Україні. Ось чому геній Шевченка перевершив інших геніїв» (Serednicki, 1996, s. 81).

У своїй рецепції творчості Т. Шевченка А. Середницький не оминув увагою й тих польських авторів, які з різних причин недооцінювали творчість українського поета. У 1887 р. була видана російськомовна книжка Мар'яна Здзєховського «Начерки з психології слов'янського племені. Слов'янофіли», в якій ішлося про містицизм і месіанство Т. Шевченка. Автор уважав, що поет мав здібності, але не зміг їх розвинути уповні. Водночас творчість Т. Шевченка популяризував польський поет та перекладач П. Свєнціцький, який підписувався псевдонімом Павло Свій. Він переклав латинкою такі твори, як «Катерина», «Тополя», «Наймичка». Першим у Польщі переклав поему «Кавказ», був високої думки про Шевченка, пророкував йому світову славу.

Напередодні Першої світової війни у Львові з'явилися «Вибрані вірші» (1913) Т. Шевченка в перекладі С. Твердохліба. 1921 р. у Варша-

ві з'явилася збірка «Вибраних поезій», яку уклав М. Вороний. А. Середницький слушно твердив, що зацікавлення поезією Т. Шевченка в Польщі міжвоєнного періоду було значним. Твори українського поета виходили у 1921, 1930, 1931 роках. У 1936 р. вийшов 14 том «Повного видання творів» Шевченка, що містив 106 перекладів 101 твору митця польською мовою. Багато часописів, зокрема «Сигнали», «Зет», «Бюлетень польсько-український», «Національні справи», «Камена» та ін. друкували ліричні твори Т. Шевченка і статті про його творчість. Серед польських перекладачів Т. Шевченка А. Середницький виділив Я. Івашкевича, Ч. Яструмбецця-Козловського, В. Слободніка, К. Вєжинського, Ю. Чеховича, Л. Пастернака, Б. Жираніка. Дослідник звернув увагу також на біографічний роман «Українські ночі, або Родовід генія» (1966) Єжи Єнджеєвича.

Не оминув А. Середницький й постать ще одного відомого українського діяча другої половини XIX ст. Михайла Драгоманова, якому присвятив статті «Виступ М. Драгоманова на Паризькому літературному конгресі» та «Михайло Драгоманов у Польщі». У першій із цих розвідок вчений згадав події пам'ятного Паризького міжнародного літературного конгресу, який відбувся у червні 1878 р., на якому йшлося про необхідність поліпшення стану літератури та становища літераторів у різних країнах. На той час в особливо скрутному становищі перебувала Наддніпрянська Україна, в якій після запровадження російським імператором Олександром II у травні 1876 р. Емського указу розпочалося послідовне витіснення української мови з культурної, освітньої та громадської сфер. М. Драгоманов з трибуни конгресу виступив із різкою критикою політики російського царату, засудив її імперський антиукраїнський зміст. А. Середницький коментував виступ М. Драгоманова, аналізував наведені ним аргументи щодо законних прав українців зберігати власну національну ідентичність та культурну самобутність.

У статті «Михайло Драгоманов у Польщі» вчений розглянув різні аспекти сприйняття творчої діяльності та політичних поглядів українського інтелектуала в польському культурному середовищі. Літературознавець підкреслив, що М. Драгоманов був добре обізнаний з польською пресою на еміграції, а також з польською пресою, яка виходила в

Галичині, Петербурзі, Варшаві, Познані. Читав він й чимало польських книжок. Така обізнаність і безпосередні контакти з польськими діячами на еміграції дозволяли М. Драгоманову писати статті на польські й польсько-українські теми, рецензії на польські публікації. Статті українця нерідко друкувалися в польській пресі. Починаючи з 1886 р. в багатьох польських часописах публікувалися рецензії на праці М. Драгоманова. А. Середницький вважав, що польське сприйняття українського інтелектуала визначив засновник Польської соціал-демократичної партії і перший прем'єр незалежної Польщі Іґнацій Дашинський, який «назвав Драгоманова людиною великих знань, і великих заслуг для українського народу, людиною, яка творила українську літературу, свідомі політично-економічні програми та пробивала вікно в Європу» (Верба, 1968, с. 3).

Водночас чимало польських часописів полемізувало з українським політиком з приводу пропагованих ним соціалістичних ідей. Серед поляків, які високо оцінювали культурно-історичну та політичну діяльність українця, А. Середницький називає Леона Василевського, Тадеуша Станіслава Ґрабовського, Мар'яна Якубця, Ришарда Лужного та ін. На підтвердження своїх слів літературознавець навів оцінку діяльності М. Драгоманова, висловлену Т. С. Ґрабовським: «Ідейна і морально-педагогічна спадщина, яка лишилася після великого вчителя українців Драгоманова, відіграла в історії української національної думки значно більшу роль, ніж сподівалися сучасники, а може й він сам... йому, а не комусь іншому, українці завдячують зближення обох частин українських земель, йому завдячують великий прогрес у національній свідомості в Галичині та пробудження інтелігенції на російській Україні» (Верба, 1968, с. 4).

«Апостолом польсько-української згоди» назвав Пантелеймона Куліша І. Франко. Саме цей вислів обрав А. Середницький для назви статті, присвяченої огляду його життя та творчості. Він дійшов висновку, що «в історії української культури та в історії польсько-українських відносин Пантелеймон Куліш був видатною людиною, яка залишила величезну спадщину у царині поезії, прози, драматургії, фольклору, етнографії, історії, публіцистики та літературної критики. Він був основоположником українського правопису під назвою "кулішівка", а також автором букваря "Граматка" (1857), видатним перекладачем та видавцем» (Serednicki, 1999, s. 1).

На початку розвідки А. Середницький простежив головні події життєвого шляху письменника, подав характеристику його поетичному, прозовому, драматургічному, літературознавчому, історичному та перекладацькому творчому доробку. У другій частині статті зосередив свою увагу на зв'язках українського письменника з польською культурною спільнотою, доходячи висновку, що П. Куліш повсякчас залишався у тісних зв'язках із польською мовою, літературою і багатьма поляками в Україні, Варшаві та Галичині. Про захоплення польською літературою свідчить той факт, що український письменник переклав твори Адама Міцкевича: «Світезянка», «Романтичність», «Повернення батька» та «Дзяди» (IV частина). Цікавився він і «Паном Тадеушем», вивчав творчість письменників «української школи» польського романтизму, також Юзефа Ігнація Крашевського. У своїх літературно-критичних працях П. Куліш ставив А. Міцкевича поруч із найвидатнішими поетами доби.

Серед польських друзів П. Куліша А. Середницький виділив Міхала Ґрабовського, який перекладав твори українця й публікував їх у різних літературних часописах. Автор статті згадав також про знайомство П. Куліша з ще одним відомим польським письменником — Юзефом Ігнацієм Крашевським, а також про творчі контакти з Томашем Олізаровським та Зеноном Фішем, Германом Ґоловінським, Едвардом Руліковським, Стефаном Зеновичем, Костянтином Свідзінським. Останній, як зауважує А. Середницький, висилав П. Кулішеві і М. Костомарову, коли ті були у засланні, архівні документи для їхніх історичних дослідів.

Відзначає автор статті й те, що складні історичні стосунки українців та поляків знайшли відображення у багатьох творах П. Куліша, історичних працях «Хмельнищина», «Історія України од найдавніших часів», «Отпадение Малороссии от Польши (1340–1654)», поезії — «Кумейки», «Солониця», «Національний ідеал», «Компроміс ляхам», «Ключ розуміння», «Великі проводи», публіцистиці — «Полякам про українців», «Крашанка русинам і полякам на Великдень 1882 року» та ін. А. Середницький зазначив, що «у своїх листах до українців Куліш заохочував вивчати польську мову, пізнавати польську літературу, культуру та історію, тому що вони можуть багато навчитися від поляків. Він ставив польську літературу вище за українську, але вважав, що український фольклор багат-

ший за польський. У листі до Крашевського (18.03.1882) заявив, що усіма силами буде прагнути до польсько-українського порозуміння, висловив сподівання, що давні суперечки вдасться подолати» (Serednicki, 1999, s. 5).

У заключній частині статті автор назвав імена польських літературознавців та письменників XIX—XX ст., які писали про П. Куліша: Адам Кіркор у трактаті про літературу слов'янських народів, Францішек Равіта Ґавронський у нарисі з української літератури, Юзеф Ґоломбек у книжці про Кирило-Мефодіївське братство. Єжи Єнджеєвич у романі «Українські ночі» торкнувся взаємин між Т. Шевченком і П. Кулішем, зобразив також постать останнього. А. Середницький вважав, що у творах П. Куліша є цінності, які протистоять часу, зокрема письменник шукав порозуміння між українцями та поляками (Serednicki, 1999, s. 10).

Висновки. У статті проаналізовано літературно-критичні статті польського літературознавця та літературного критика А. Середницького, що стосуються історії розвитку українського письменства від давнини до сучасності, також творчість окремих українських письменників: Г. Сковороди, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, М. Драгоманова, П. Куліша — через призму їхньої рецепції у Польщі або через польську тему у їхній творчості. Усі ці праці носять інформативний й популяризаторський характер. Їхнє значення полягає саме у багатому фактажі, який можуть використовувати й сучасні дослідники. Відзначено, що, розглядаючи творчі здобутки українського письменства, А. Середницький намагався вписати їх у контекст польсько-українських культурних контактів, трактував українську літературу з симпатією й вірою у добросусідські взаємини між двома народами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бялокозович, В. (1999). З історії української діаспори. Антін Середницький у колі польсько-українських культурних взаємин. *Література. Літературознавство. Життя. Збірник наукових праць і матеріалів. До 75-річчя від дня народження д-ра філологічних наук, професора Марка Веняміновича Теплінського*. Івано-Франківськ, 1999, 279—287.

2. Верба, А. (1968). Виступ М. Драгоманова на Паризькому літературному конгресі. *Наша культура,* 9 (125), 3—4.

3. Верба, А. (1978). Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка в Польщі. *Наша культура,* 11 (247), 4—5.

4. Колянчук, О. (2011). Сеньйор мистців пера. *Над Бугом і Нарвою,* 1, 32—38.

5. Мельничук, Б. (2008). Середницький Антін (Антон) Тимофійович. *Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. (Т. 3.).* Тернопіль, 250.

6. Піскун, А. (2026). Антін Середницький — популяризатор творчості Тараса Шевченка у Польщі. *Шевченкознавчі студії.* 1 (29). Ч. 2. 83—100.

7. Піскун, А. (2024). Козаччина в польській літературі: критична рецепція А. Середницького. *Київські полоністичні студії.* 40. 477—487.

8. Піскун, А. (2026). Образ українства в польському письменстві межі XIX—XX століть у літературно-критичній рецепції Антіна Середницького. *Волинь філологічна.* 41. 165—178.

9. Піскун, А. (2025). Польська україніка в літературно-критичній рецепції Антіна Середницького. *Київські полоністичні студії.* 41. 312—331.

10. Радишевський, Р. (2022). Письменство польсько-українського пограниччя у дослідженнях Антіна Середницького. *Діалог двох культур. Sulejowek.* 1. 89—100.

11. Радишевський, Р. (2023). *Польська літературознавча україністика.* Талком.

12. Середницький, А. (1972). Григорій Сковорода в Польщі. *Наша культура.* 12 (176). 5—7.

13. Середницький, Я. (2013). Українознавча діяльність Антіна Середницького. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість.* 6. 193—198.

14. Serednicki, A. (1999). Apostoł zgody polsko-ukraińskiej. *Z użątku polsko-ukraińskiego.* Stowarzyszenie Warszawa-Kijów, 1—10.

15. Serednicki, A. (1997). Polskie tłumaczenia «Eneidy» ukraińskiej. *Dialogi polsko-ukraińskie*. Stowarzyszenie Warszawa-Kijów, 86—95.

16. Serednicki, A. (1996). Taras Szewczenko a Polacy. *Eseje polsko-ukraińskie.* Warszawa, 66—98.

17. Serednicki, A. (2004). Wkład Ukraińców w dorobek kulturalny Polski. *Europa Środkowa i Wschodnia w XX wieku. Studia ofiarowane Wiesławowi Balcerakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin.* Warszawa—Łowicz, 75—86.

REFERENCES

1. Bialokozovych, V. (1999). Z istorii ukrainskoi diaspory. Antin Serednytskyi u koli polsko-ukrainskykh kulturnykh vzaiemyn. *Literatura. Literaturoznavstvo. Zhyttia. Zbirnyk naukovykh prats i materialiv. Do 75-richchia vid dnia narodzhennia d-ra filolohichnykh nauk, profesora Marka Veniaminovycha Teplinskoho.* Ivano-Frankivsk, 1999, 279—287. [in Ukrainian]

2. Verba, A. (1968). Vystup M. Drahomanova na Paryzkomu literaturnomu konhresi. *Nasha kultura*, 9 (125), 3—4. [in Ukrainian]

3. Verba, A. (1978). Tvorchist Hryhoriia Kvitky-Osnovianenka v Polshchi. *Nasha kultura*, 11 (247), 4—5. [in Ukrainian]

4. Kolianchuk, O. (2011). Senior myststiv pera. *Nad Buhom i Narvoiu*, 1, 32—38. [in Ukrainian]

5. Melnychuk, B. (2008). Serednytskyi Antin (Anton) Tymofiiovych. *Ternopilskyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 4 t.* (T. 3.). Ternopil, 250. [in Ukrainian]

6. Piskun, A. (2026). Antin Serednytskyi — populiaryzator tvorchosti Tarasa Shevchenka u Polshchi. *Shevchenkoznavchi studii.* 1 (29). Ch. 2. 83—100. [in Ukrainian]

7. Piskun, A. (2024). Kozachchyna v polskii literaturi: krytychna retseptsiia A. Serednytskoho. *Kyivski polonistychni studii.* 40. 477—487. [in Ukrainian]

8. Piskun, A. (2026). Obraz ukrainstva v polskomu pysmenstvi mezhi XIX—XX stolit u literaturno-krytychnii retseptsii Antina Serednytskoho. *Volyn filolohichna*. 41. 165—178. [in Ukrainian]

9. Piskun, A. (2025). Polska ukrainika v literaturno-krytychnii retseptsii Antina Serednytskoho. *Kyivski polonistychni studii.* 41. 312—331. [in Ukrainian]

10. Radzishevsky, R. (2022). Pysmenstvo polsko-ukrainskoho pohranychchia u doslidzhenniakh Antina Serednytskoho. *Dialoh dvokh kultur.* Sulejowek. 1. 89—100. [in Ukrainian]

11. Radyshevskyi, R. (2023). *Polska literaturoznavcha ukrainistyka.* Talkom. [in Ukrainian]

12. Serednytskyi, A. (1972). Hryhorii Skovoroda v Polshchi. Nasha kultura. 12 (176). 5—7. [in Ukrainian]

13. Serednytskyi, Ya. (2013). Ukrainoznavcha diialnist Antina Serednytskoho. *Ukraina-Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist.* 6. 193—198. [in Ukrainian]

14. Serednicki, A. (1999). Apostoł zgody polsko-ukraińskiej. *Z użątku polsko-ukraińskiego.* Stowarzyszenie Warszawa-Kijów, 1—10. [in Polish]

15. Serednicki, A. (1997). Polskie tłumaczenia «Eneidy» ukraińskiej. *Dialogi polsko-ukraińskie*. Stowarzyszenie Warszawa-Kijów, 86—95. [in Polish]

16. Serednicki, A. (1996). Taras Szewczenko a Polacy. *Eseje polsko-ukraińskie.* Warszawa, 66—98. [in Polish]

17. Serednicki, A. (2004). Wkład Ukraińców w dorobek kulturalny Polski. *Europa Środkowa i Wschodnia w XX wieku. Studia ofiarowane Wiesławowi Balcerakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin.* Warszawa—Łowicz, 75—86. [in Polish]

Отримано: 30.08.2026
Прорецензовано: 14.09.2026
Схвалено до друку: 29.09.2026